

УДК 330.4:614.2

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-4(24)-51-56

*Олександр Рогачевський, Владислав Залевський***КРИТЕРІЇ ЦІЛЬОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я***Александр Рогачевский, Владислав Залевский***КРИТЕРИИ ЦЕЛЕВОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В ОТРАСЛИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ***Oleksandr Rogachevskyi, Vladyslav Zalevskyi***CRITERIA OF PURPOSE EFFICIENCY OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM IN THE HEALTHCARE SECTOR**

У статті досліджено сукупність критеріїв цільової ефективності соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я. Здійснено аналіз соціально-економічних категорій «ефективність», «результативність», «ефект» та «результат» у розрізі галузі охорони здоров'я. Доведено, що ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я є складним багатоаспектним явищем. Запропонована модель взаємозв'язку складових, які формують та впливають на результати й ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я. Проаналізовано результати функціонування в соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я.

Ключові слова: заклад вищої медичної освіти; якість освіти; стратегічний менеджмент; стратегія розвитку закладу вищої медичної освіти; освітні послуги.

Рис.: 1. Бібл.: 8.

В статье исследована совокупность критериев целевой эффективности социально-экономической системы в сфере здравоохранения. Осуществлен анализ социально-экономических категорий «эффективность», «результативность», «эффект» и «результат» в разрезе сферы здравоохранения. Доказано, что эффективность социально-экономической системы в сфере здравоохранения является сложным многогранным явлением. Предложенная модель взаимосвязи составляющих, которые формируют и влияют на результаты и эффективность социально-экономической системы в области здравоохранения. Проанализированы результаты функционирования в социально-экономической системе здравоохранения.

Ключевые слова: учреждение высшего медицинского образования; качество образования; стратегический менеджмент; стратегия развития учреждения высшего медицинского образования; образовательные услуги.

Рис.: 1. Библ.: 8.

The article examines a set of criteria for the target effectiveness of the socio-economic system in the field of health care. The authors analyzed the socio-economic categories of «efficiency», «effectiveness», «effect» and «result» in terms of health care. The effectiveness of the socio-economic system in health care has been proven to be a complex multifaceted phenomenon. The model of interrelation of components which form and influence results and efficiency of social and economic system in the field of public health services is offered. The results of functioning in the socio-economic system of the healthcare sector are analyzed.

Keywords: institution of higher medical education; quality of education; strategic management; strategy of development of institution of higher medical education; educational services.

Fig: 1. References: 8.

JEL Classification: A22

Постановка проблеми. У науковій літературі трапляється значна кількість категорій, які визначають і характеризують соціально-економічні процеси в галузі охорони здоров'я, тому потребує дослідження теоретико-методологічні аспекти сутності та адаптивного використання споріднених категорій: «результат» і «результативність» та «ефект» і «ефективність».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та визначення певних категорій є предметом дослідження значної кількості науковців: А. Сміт, Дж. Нейман, Р. Максміллан, П. Хейне, Й. Шумпетер, І. Бланк, В. Борщ, В. Базилевич, Н. Кусик, В. Лехан, С. Мочерний, Є. Масленніков, В. Москаленко, О. Побережець, В. Пономаренко, Ю. Сафонов та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. При цьому практично відсутні наукові праці, які б висвітлювали теоретичні та практичні засади аналізу ефективності соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я. Актуальність цих положень, їх недостатнє вивчення в сучасних умовах розвитку галузі охорони здоров'я України визначили вибір мети цієї статті.

Мета статті. Метою цього дослідження є аналіз сукупності критеріїв ефективності соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Дефініція «результат» є суттєво мультиваріативною категорією та базується на загальнонаукових підходах концептуального характеру. Наявність окремих фундаментальних теорій підкреслює певну суперечливість та дисбаланс щодо визначення цієї дефініції.

Результат – це ефект діяльності та її наслідок. Результат в аспекті концепції результативності в суспільному управлінні відображає проміжні та кінцеві продукти й наслідки діяльності [3].

Енциклопедичний довідник сучасного менеджменту визначає результат як різницю між відповідною корисною частиною випуску системи й використаними ресурсами [2].

Необхідно зазначити, що результат – це індикатор, який визначає підсумок використання ресурсів якісного та кількісного характеру з урахуванням впливу факторів ендогенного та екзогенного спрямування.

У свою чергу, поняття ефективності розглядається як соціально-економічна категорія та характеризується критерієм цільової оцінки з відображенням співвідношення цінності результату до цінності витрат у соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я.

Погодимося, що трактування ефективності як соціально-економічної категорії відрізняється від результативності своєю багатогранністю та не ідентичністю, що підтверджується науковцями [4].

Зазначимо, що для галузі охорони здоров'я допускається певна спорідненість дефініцій «результат» і «ефект», але з урахуванням певних внутрішньогалузевих особливостей, які підкреслюють можливість використання та враховують соціально-економічну складову.

Дефініція «ефективність» походить від слова «ефект», що в перекладі з латинської «effectus» – це виконання (дія) або від «efficio» – це дія, яку виконую [4].

Таким чином, ефект можна розглядати як індикатор результату, який визначається взаємодією певних сегментів.

Ефект – це результат або наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів, а ефективність – характеристика якого-небудь об'єкта (процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості [4].

У теоретико-методологічному аспекті ефект відображає перевищення результатів господарської системи над витратами, які понесені для її функціонування, але величина ефекту не визначає ступінь результативності господарської системи.

Для галузі охорони здоров'я ступінь використання залучених ресурсів може відрізнятися, а ефект діяльності може бути однаковим.

Пол Хейне надає своє визначення ефективності: «Ефективність – це позитивний чинник, який відокремлюється економістами, оскільки ефективність (effectiveness) і економічність (efficiency) – майже синоніми: обидва терміни характеризують “результативність” використання засобів для досягнення цілей. Важливо отримати якомога більше, використовуючи існуючі ресурси» [5].

Ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я повинна враховувати:

- внесок стейкхолдерів;
- задоволення потреб стейкхолдерів;
- інноваційні стратегії, які впливають на функціонування соціально-економічної системи.

Визначення ефективності в галузі охорони здоров'я має певні особливості, які враховують параметричні критерії в межах результат-орієнтовного підходу. Ефективність у галузі охорони здоров'я та її окремих заходів вимірюється сукупністю індикаторів, які

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

характеризують відповідну стадію процесу функціонування соціально-економічної системи. Ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я визначається полярністю значень.

Типологізація соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я виокремлює соціально-медичну й економічну ефективність.

Соціально-медична ефективність відображає ступінь досягнення клінічного та соціального ефекту з урахуванням вимірювання специфічних показників.

Серед основних індикаторів соціально-медичної ефективності виділяють питому вагу вилікуваних хворих, питому вагу летальних випадків, зниження рівня захворюваності в суспільстві за регіональною ознакою, зменшення випадків переходу захворювання у хронічну форму, якість медичної допомоги та супутніх послуг тощо.

Соціально-медична ефективність відображає кількісні і якісні характеристики досягнення визначених завдань у сегменті моніторингу, діагностики, лікування та профілактики захворювань з урахуванням критеріїв якості, оптимальності й результативності.

У свою чергу, економічна ефективність у галузі охорони здоров'я сфокусована на співвідношенні отриманих результатів до понесених витрат. Процес оптимального забезпечення та використання ресурсів враховується при розрахунку економічної ефективності. Визначений індикатор забезпечує оцінку функціонування галузі охорони здоров'я в країні, її сегментів, а також соціально-економічним обґрунтуванням заходів щодо охорони здоров'я в національному середовищі.

Ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я відображає здатність забезпечувати ефект і результативність процесів, які визначаються як зіставлення ефекту, результату до витрат, що забезпечили отримання запланованого результату.

Ефективність у галузі охорони здоров'я характеризується відносними індикаторами, які розраховуються з урахуванням параметричних характеристик, а саме: результату та витрат. Але не виключається використання абсолютних значень вихідних параметрів, які характеризують процеси в галузі охорони здоров'я.

Ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я характеризується такими аспектами:

- співвідношенням між результатами діяльності в соціально-економічній системі та використанням для їх отримання фінансових, матеріальних і людських ресурсів;
- максимізації результатів при мінімальних витратах у системі управління галузі;
- здатністю зважено визначати завдання та стратегічні цілі.

Проблему ефективності соціально-економічної системи галузі охорони здоров'я також можна розглядати з позицій різних стейкхолдерів, тому що галузь являє собою відкрите середовище, що функціонує в межах національної економіки.

Ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я повинна враховувати також екологічний і комерційний аспект. Екологічна ефективність характеризується певною відповідністю витрат і екологічних результатів національним інтересам, при цьому екологічний ефект досягається зниженням негативних наслідків функціонування медичних закладів, які впливають на навколишнє природне середовище.

Комерційна ефективність розраховується на окремих етапах життєвого циклу нововведень у галузі охорони здоров'я та оцінює ефективність медичних новацій з урахуванням соціально-економічних інтересів стейкхолдерів.

Деякі науковці вважають, що ефективність є однією з найскладніших категорій економічної науки, виступаючи базою побудови кількісних критеріїв цінності прийнятих рішень, та використовується для формування матеріально-структурної, функціональної та системної характеристик господарської діяльності [6].

Таким чином, на відміну від ефекту результат є більш загальним поняттям зі складним змістом, при цьому ефект є кінцевим результатом відповідних дій та процесів, які відбуваються в соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я.

Ефективність відображає ступінь вирішення стратегічних завдань та досягнення пріоритетних цілей, тому властива не кожному процесу та дії в соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я. Тому будь-яка діяльність у галузі охорони здоров'я повинна бути як ефективною, так і результативною. Результативність пропонується насамперед визначати як ступінь вирішення стратегічних завдань та досягнення пріоритетних цілей у соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я. Отже, вирішальним елементом загального процесу стратегічного управління системою охорони здоров'я в умовах глобальних викликів є моніторинг, діагностика та контролінг результативності функціонування соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я.

Отже, дефініції «результативність» і «результат» взаємодіють у межах існуючих концептуальних підходів, тобто «результативність» – це система супідрядних «результатів» окремих галузевих сегментів, які функціонують на ринку послуг у сфері охорони здоров'я.

Погодимося, що поняття «ефективність» є передусім похідною від категорії «ефект», а «результативність» відповідно – похідною від поняття «результат». Крім того, саме кількісними показниками є ефект і результат, а якісними – ефективність і результативність [5].

На нашу думку, ефективність у соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я – це економічна категорія, яка відображає співвідношення між отриманими результатами функціонування та витраченими ресурсами.

Результати функціонування в соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я – це кількісне та якісне визначення підсумку діяльності суб'єктів галузі охорони здоров'я на основі адаптованої системи індикаторів з урахуванням ендогенних та екзогенних факторів у процесі використання наявних ресурсів за умови вирішення стратегічних завдань і пріоритетних цілей економічного, соціального та екологічного спрямування з урахуванням медичної складової.

Модель взаємозв'язку складових, які формують та впливають на результати й ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я, представлено на рис. 1.

Отже, виокремлення певної системності та повноти уявлення щодо результативності й ефективності функціонування соціально-економічної системи галузі охорони здоров'я потребує врахування при визначенні результатів рівня витрат ресурсів за певний період та особливостей діяльності.

У сучасних умовах важливим аспектом визначення результату або ефекту функціонування соціально-економічної системи галузі охорони здоров'я є врахування значного впливу загальноекономічних факторів з урахуванням соціального та економічного сегмента.

Для прийняття ефективних стратегічних управлінських рішень щодо результативності й ефективності соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я обов'язково необхідна аналітична інформація, яка відображає результати порівняння витрачених ресурсів із соціально-економічними вигодами.

Суттєвим критерієм цільової ефективності соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я є належна якість послуг у медичній сфері. Іншим критерієм ефективності цільової соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я є доступність послуг, які забезпечуються медичною сферою.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Рис. 1. Модель взаємозв'язку складових, які формують та впливають на результати й ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я

Джерело: розроблено авторами.

Рівень якості в медичній сфері є важливим критерієм ефективності соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я, який забезпечує певну оцінку діяльності закладів, які надають медичні послуги. Якість діяльності суб'єктів медичної сфери має ретроспективний характер та оцінюється насамперед за їхніми результатами, які є індикатором стратегічного управління. При цьому необхідно враховувати також оперативність своєчасного впливу на процес функціонування закладів системи охорони здоров'я, що забезпечить суттєве покращення базових індикаторів ефективності галузі. Також необхідно здійснювати системну оцінку з урахуванням сегментної діагностики.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у моделі взаємозв'язку складових, які формують та впливають на результати й ефективність соціально-економічної системи в галузі охорони здоров'я, продуктивним може бути тільки використання принципів цілісності композиційної системи індикаторів, комплексності оцінок та оптимальності індикаторів, що уможливило здійснення ґрунтовної оцінки результативності та ефективності функціонування національної системи охорони здоров'я. Будь-якому предмету й будь-якій діяльності в соціально-економічній системі галузі охорони здоров'я притаманні багатогранна кількість властивостей, які потенційно характеризують їхню якість. Але науковці серед них повинні виокремити лише ті властивості або індикатори, які в цей час найбільш істотні з погляду задоволення сучасних особистих або суспільних потреб, що забезпечуються медичною сферою.

Список використаних джерел

1. Москаленко В. Ф., Пономаренко В. М. Рейтингова оцінка діяльності органів управління охорони здоров'я регіонального рівня. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2000. № 2. С. 31–34.
2. Современное управление. Энциклопедический справочник. Т. 1 / под ред. Д. Н. Карпухина, Б. З. Мильнера. Москва : Издатцентр, 1997. 584 с.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

3. Сутність концепції результат-орієнтованого суспільного управління. URL: http://www.cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=236.

4. Побережець О. В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : монографія. Херсон : Видавництво : Грінь Д. С., 2016. 500 с.

5. Пол Хейне. Экономический образ мышления. Москва : Катаксия, 1997. 704 с.

6. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Методика финансового анализа. Москва : ИНФРА-М, 1996. 176 с.

7. Борщ В. И. Аналитический инструментарий оценки эффективности систем управления предприятием в инновационной экономике. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2012. № 2. С. 318–325.

8. Борщ В. І. Інноваційна модель розвитку національної системи охорони здоров'я. *Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти* : монографія / за ред. д.е.н., доц. О. М. Коваленко, д.е.н., проф. Є. І. Масленнікова. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. Вип. 3. С. 161–176.

References

1. Moskalenko, V. F., Ponomarenko, V. M. (2000). Reitynhova otsinka diialnosti orhaniv upravlinnia okhorony zdorovia rehionalnoho rivnia [Rating assessment of the activity of health management bodies at the regional level]. *Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy*. – *Bulletin of social hygiene and health care organization of Ukraine*, (2), pp. 31-34.

2. Karpuhina, D. N., Milnera, B. Z. (1997). *Sovremennoe upravlenie. Enciklopedicheskii spravochnik [Modern management. Encyclopedic reference]*. Vol. 1. Izdatcentr.

3. Sutnist kontseptsii rezultat-orientovanoho suspilnoho upravlinnia [The essence of the concept of result-oriented public administration]. http://www.cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=236.

4. Poberezhets, O. V. (2016). *Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia rezultatamy diialnosti promyslovoho pidpriemstva [Theoretical and methodological and practical principles of research of the performance management system of an industrial enterprise]*. Vydavnytstvo: Hrin D. S.

5. Heine, P. (1997). *Ekonomicheskii obraz myshleniia [Economic way of thinking]*. Katalakssia.

6. Sheremet, A. D., Saifulin, R. S. (1996). *Metodika finansovogo analiza [Methodology of the financial analysis]*. INFRA-M.

7. Borshch, V. I. (2012). Analiticheskii instrumentarii otsenki effektivnosti sistem upravleniia predpriiatiem v innovacionnoi ekonomike [Analytical tools in assessing the effectiveness of enterprise management systems in the innovative economy]. *Pratsi Odeskoho politekhnichnoho universitetu – Proceedings of Odessa Polytechnic University*, (2), pp. 318–325.

8. Borshch, V. I. (2018). Innovatsiina model rozvytku natsionalnoi systemy okhorony zdorovia [An innovative model for the development of the national health care system]. In O. M. Kovalenko, Ye. I. Maslennikova, Eds., *Innovatsiina ekonomika: teoretychni ta praktychni aspekty – Innovative economics: theoretical and practical aspects* (Issue 3, pp. 161-176). OLDI-PLIuS.

Рогачевський Олександр Петрович – кандидат медичних наук, в.о. начальника Навчально-виробничого центру інноваційних технологій навчання, інформатизації та безперервної освіти, Одеський національний медичний університет (Валіховський пров., 2, м. Одеса, 65082, Україна).

Рогачевский Александр Петрович – кандидат медицинских наук, и.о. начальника Учебно-производственного центра инновационных технологий обучения, информатизации и непрерывного образования, Одесский национальный медицинский университет (Валиховский пер., 2, г. Одесса, 65082, Украина).

Rogachevskiy Oleksandr – PhD of Medicine, Head of Center of Innovation Learning Technology, IT and Post-graduate Education, Odessa National Medical University (2 Valikhovsky Lane, 65082 Odessa, Ukraine).

E-mail: rogachevskiy75@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8063-258X>

Залевський Владислав Віталійович – медичний директор Міжнародного медичного центру KAF-clinic (вул. Балківська, 77/79, м. Одеса, 65000, Україна).

Залевский Владислав Витальевич – медицинский директор Международного медицинского центра KAF-clinic (ул. Балковская, 77/79, г. Одесса, 65000, Украина).

Zalevskiy Vladyslav – Medical Director of the International Medical Center KAF-clinic (77/79 Balkivska Str., 65000 Odessa, Ukraine).

E-mail: drvladmail@gmail.com